

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Prof. Dr.
Ü. Gülsüm POLAT

AHBV Üni.
Edebiyat Fak.
Tarih Böl.

gulsumpolat26@gmail.com

ID 0000-0003-0048-8467

doi 10.56387/ahbvedebiyat.1553914

Gönderim Tarihi: 21.09.2024

Kabul Tarihi: 01.12.2024

Alıntı: POLAT Ü. G. (2024) "I. Dünya Savaşı'nda İngiliz İstihbaratının Osmanlı Savaş Faaliyetlerine Dair Kaynakları ve Dr. Parodi". *AHBVÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (11), 105-117.

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA İNGİLİZ İSTİHBARATININ OSMANLI SAVAŞ FAALİYETLERİNE DAİR KAYNAKLARI VE DR. PARODİ

ÖZ: Bu çalışmada I. Dünya Savaşı'nda İngiliz istihbaratının Osmanlı coğrafyasına dair haber kaynakları ele alınacak ardından da Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da özellikle tarafsız ülkelerdeki faaliyetlerinde etkili olan bir ismin Dr. Parodi'nin (Dr. Humbert Denis Parodi, 1878-1953) kimliği ve girişimleri üzerinde durulacaktır. Çalışmada öncelikle İngiltere'nin I. Dünya Savaşı patlak verdiği andan itibaren istihbarat yönetimi irdelenmektedir. İstihbarat kaynaklarının çeşitliliğini arşiv kaynakları üzerinden takip eden çalışma bu kaynakları kendi içerisinde tasnif etmektedir. Çalışmanın ikinci kısmı sayılabilecek olan bölüm ise İngiltere'nin haber kaynağı ve propaganda faaliyetlerinde etkili olan bir ismi; yaygın ismiyle Dr. Parodi'yi odak noktasına almaktadır. Savaş sırasında Avrupa'da çok sayıda Türk ve Mısırlı ile iletişim halinde olan Dr. Parodi'nin Osmanlı Devleti içerisinde Talat Paşa'ya suikast girişiminde bulunması ihtimali olabilecek derecede tehlikeli bir isim olarak görmekle beraber savaş sonu gayri resmi mütareke arayışlarında bir kontak noktası olarak görüldüğü tespit edilmektedir. Yine Dr. Parodi'nin girişimlerinde Türkler kadar Avrupa'da olan Mısırlılar olduğu görülmektedir. Hıdivviyet ailesi ile olan temasları dikkat çekicidir. Çalışmanın amacı Osmanlı Devleti'nin savaştığı ülkelerle diplomatik ve istihbarati ilişkilerinin açık aktörlerinden birisi olmayan Dr. Parodi kimliğini bu genel çerçevede içerisinde bir yere konumlandırmaktır. Parodi'nin I. Dünya Savaşı'nın sonunu getiren temaslarda da etkili bir isim olduğu anlaşıldığından onun gibi bir aktörün daha açığa çıkarılması savaşın sonunda ortaya çıkan mütareke sürecinin daha anlaşılabilir kılacaktır. Çalışmanın kaynaklarını arşiv belgeleri, telif-tetkik eserler oluşturmaktadır

Anahtar Kelimeler: Dr. Parodi, Bern, Cenevre, tarafsız devletler, Hıdiv.

BRITISH INTELLIGENCE SOURCES ON OTTOMAN WAR ACTIVITIES IN WORLD WAR I AND DR PARODI

ABSTRACT: In this study, the intelligence sources of the British during World War I regarding the Ottoman geography will be examined, followed by a focus on the identity and activities of a significant figure in the Ottoman Empire's efforts, particularly in neutral European countries, Dr Parodi (Dr Humbert Denis Parodi, 1878-1953). The study first investigates British intelligence management when World War I broke out. Tracking the variety of intelligence sources through archival materials, it classifies these sources into different categories. The second part of the study centres on Dr Parodi, a key figure in British intelligence and propaganda activities. Dr Parodi, who maintained communication with many Turks and Egyptians in Europe during the war, was considered a highly dangerous figure, capable of organising assassination attempts on figures such as Talat Pasha. However, he was also seen as a point of contact in informal armistice efforts towards the end of the war. His connections with the Egyptians, especially his interactions with the Khedive family, are also notable. This study aims to position Dr Parodi, who was not a publicly visible actor in the diplomatic and intelligence relations between the Ottoman Empire and the countries it was fighting, within this broader framework. Given that Dr. Parodi was influential in the negotiations that led to the end of World War I, shedding light on such a figure will make the armistice process that followed the war more comprehensible. The sources of this study are archival documents and published works.

Keywords: Dr. Parodi, Bern, Geneva neutral states, Khedive.

Giriş

19. yüzyıl, dünyanın o güne kadar tecrübe edilenden çok daha hızlı bir değişime sahne olduğu bir çağ oldu. Değişim makineler, günlük yaşam, savaş teknolojisi ve insan mobilizasyonu gibi günlük hayat ve buna bağlı olarak da kadim bir mesleğin; harp ya da barış zamanı bilgi toplamanın şekline de etki etti. I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti üzerine yapılan spesifik araştırmalar savaşın ana karakterlerini ve olaylarının dışında pek çok ilginç gelişmeyi, daha gölgede kalan isimleri de artık tespit etmektedir. Bu isimler yaşadıkları dönemde de çok belirgin bir biçimde görünür olmak istememiş olmalıdır. Aslında I. Dünya Savaşı'nın çok meşhur isimleri de yaşadıkları dönemde az sayıda insan dışında tanınırlıktan uzak bir hayat sürmüşlerdi. Bunlardan en bilineni olan T.E. Lawrence (1888-1935) kitleler tarafından I. Dünya Savaşı'ndan sonra kendisiyle yapılan bir röportajın ardından şöhreti yakalamıştı. Benzer hayatlar yaşayan Alman Casus Max Oppenheim (1860-1946), İngiliz istihbaratının en meşhur kadınlarından Gertrude Bell (1868-1926), çok önemli dönemlerde stratejik görevler üstlenmişler, inisiyatif almışlardı. Bu Ortadoğu uzmanları kadar popüler olmayan başka isimler ise arşiv belgelerinde araştırmacıların takibine önce silik, zamanla çok sayıda belgede ismine rastlanmasından sonra, girmektedir. Bunlardan birisi de Dr. Parodi tam adıyla ifade etmek gerekirse Dr. Humbert Denis Parodi (1878-1953)'dir.

Dr. Parodi karakterini karanlık bir alandan daha görünür hale getirmeyi hedefleyen bu araştırmada, İngiliz istihbaratının kurumsal yapısı ve tarafsız ülkelerin yapısı ve bilgi akışını kısaca hatırlamakta fayda vardır. Bilindiği üzere İngiliz İstihbarat Servisi (popüler adıyla MI6), dünyadaki en eski ve hala devam eden dış istihbarat toplama organizasyonudur. 1909 Ekiminde "Foreign Section" yeni bir istihbarat bürosu olarak teşkil edilmiştir ve zaman içerisinde sürekli genişlemiş/gelişmiştir. (Jefferey 2010: ix) İngiliz istihbaratının I. Dünya Savaşı'ndan beş yıl önce yeniden kuvvetlenmesi olarak isimlendirilebilecek gelişme, Almanya ile denizlerde yaşanan rekabetin sonucu olarak ortaya çıkmıştı. (Andrew, 2022: 503) Aşağıda belgelerde bazı detaylara yer verilmeden önce savaş yıllarında genel çerçeveyi şöyle çizmek mümkündür. İngiliz istihbaratının kurumsal anlamda ilk başarılı büyük operasyonunun Almanya ile savaş başlanmasından neredeyse iki hafta sonra yaklaşık 40.000 kişilik bir İngiliz Seferi Kuvveti'nin, kuzey Fransa'ya konuşlandırmayı başarması olduğu belirtilmektedir. Askeri Operasyonlar Direktörlüğü'nün (Directorate of Military Operations) üç yıldır üzerinde çalıştığı planların başarılı bir uygulaması olarak kabul edilmektedir. Bilindiği üzere savaş başladığında taraflar savaşın kısa zamanda sonlanacağını düşünüyor, geniş sahada, son derece yüksek maliyetli dört yıllık bir yıldırma savaşına dönüşeceğini öngörmüyorlardı. Savaşın uzaması tüm beklentileri değiştirerek, "İngiliz askeri taahhüdünün aksine" savaş kitleysel, zorunlu askerlik ordusuna dönüştürmeye başlamış buna bağlı olarak siper savaşının faturası da gittikçe artmıştı. Askeri maliyet savaşın genel komutanlarının konumlarına ağır bir darbe indirecekti. Sir John French (Chief of the Imperial General Staff) ve diğer askeri yetkililerin otonomisi, özellikle Aralık 1916'da David Lloyd George Başbakan olduğunda savaş stratejisi üzerinde kontrol sağlama çabaları artınca, sivil siyasetçiler tarafından Londra'da sorgulanmaya başlandı. İngiltere'de sivil-asker ilişkileri açısından, "topyekün savaş" deneyimi ve tüm ulusal kaynakların gerekli şekilde harekete geçirilmesi, savaş dönemi güç dengesini ordudan alarak ülkenin siyasi liderliğine doğru kaydırılmaya başladı (Jefferey, 2010: ix). 1916 yılı İngiliz savaş idaresindeki yaşanan bu değişim, istihbaratın çeşitlendirilmesi ve bunun anlamlandırılmasındaki değişimi de beraberinde getirdi. Belgeleri takip edince özellikle 1916 sonrasında barış arayışları kapsamında sivil casuslar vasıtasıyla bilgi toplanması için tarafsız ülkelerde girişimlerin/temasların arttığı görülebilmektedir. Yine de popüler kültürdeki genel anlatımının aksine muvazzaf olsun ya da olmasın İngiliz istihbarat birimine bir başka birimden geçişin istenen bir tercih olduğunu söylemek güçtür. (Jefferey, 2010: 55-56). İngiliz istihbaratının yapısı savaş içerisinde değişmiş ve genişlemiştir. Savaşın askeri operasyonel yönü için bilgi toplamak sahada devam ediyorsa da savaş sahası olmayan ülkeler de istihbarat toplanan, propaganda yapılan yerler olarak daha fazla faaliyete sahne oluyordu.

Savaş sahnesinin dışında kalan “tarafsız” ülkeler son derece stratejikti. Dr. Parodi'nin faaliyetlerini de bu tarafsız ülkelerdeki gerçekleştirdiği iletişim oluştuyordu. 1914 yılında, “tarafsızlık”, hükümetlerinin başka devletler arasında yaşanan bir savaşa katılmama niyetini resmen ilan ettiği ülkeleri tanımlamak için kullanılan bir terimdi. Bu deklarasyon yani tarafsız olduğunu açıklaması 1815'ten sonra, diğer ülkelerin savaşa girmesi durumunda çoğu hükümetin başvurduğu bir durumdu. Aynı güçler savaş zamanında tarafsız devletlere ve vatandaşlarına uygulanan uluslararası hukuku da düzenledi. Bu kuralların amacı, savaşlar patlak verdiğinde, coğrafi olarak sınırlı kalmasını ve uluslararası güç dengesini olumsuz etkilememesini veya uluslararası ekonomiyi bozmamasını temin etmektir (Abbenhuis-Tames, 2022: 6, 27). O güne kadarki düzenlemeciler bunu düşünmüşler miydi bilinmez ancak 1914 ile 1918 arasında, dünyanın çok büyük bir bölgesi resmen savaş halindeydi. Bu çatışmanın dışında kalan yerler resmen tarafsız kalmış ve askeri bir cepheye uzak kalmayı başarmışlarsa, bu sefer de çok yönlü topyekün-küresel savaşın yürütülmesinin sosyo-ekonomik sonuçlarıyla mücadele etmek zorunda kalmışlardı. Askeri cephenin ne kadar uzakta olduğu önemli olmaksızın, tarafsız hükümetlerin sınırları korumak için ordularını ve deniz gücünü seferber ettiği görülmekteydi (Popplewell, 2015: 223-224). Bu ülkeler kara Avrupasındaki başkentlerdeki açık büyükelçiliklerin etkin casusluk faaliyetlerine sahne oluyordu. Savaşan tarafların hepsi burada savaşa dair istihbarat paylaşımı için bulunuyorlardı. Belgelere bakılacak olursa Osmanlı Devleti hakkında tarafsız ülkelerde yetkililer arasındaki iletişim sırasında bilgiler ediniliyordu. Askeri ataşelerin de pek çok askeri -sivil yetkiliyle iletişimi vardı. Birçok belgede bunu takip etmek mümkündür. Atina'daki İngiliz büyükelçisi bir yazısında söyleyeceklerini şu şekilde aktarıyordu: “Alman askeri ataşesinin Yunan Askeri ataşesi ile yaptığı görüşmede...” (TNA, FO 371/2477, 450, 1 Ocak 1915, Eliot'tan Dışişleri Bakanlığı'na). En genel ifadeyle savaşın başlamasından sonra fiili olarak dahil olmayan ülkelerin yani tarafsızların İstanbul'daki temsilcilikleri ülke başkentlerine durumları bildiriyor bu duyular da İngilizlerle paylaşılıyordu. Mesela 21 Haziran 1915'te Bükreş'teki İngiliz Büyükelçiliği Londra'ya aldığı duyumu şöyle bildiriyordu: “İstanbul'daki Roman Askeri ataşesinin verdiği bilgiye göre 23 Aralık tarihi itibarıyla Türk kuvvetleri şu şekildedir...” (TNA, FO 371/2477, 7675, 21 Ocak 1915, G. Barclay'dan Dışişleri Bakanlığı'na.) Bir başka belgede Rus Deniz ataşesi Yunanistan'daki F. Elliot'a bilgi vermişti. Petrograd'daki İngiliz elçisi aldığı duyumu şöyle ifade etmişti: “26 Ocak'ta General Williams'in güvenilir bir kaynaktan aldığı bilgiye göre...” (TNA, FO 371/2477, 10849, 28 Ocak 1915, G. Buchanan'dan Dışişleri Bakanlığı'na) Sofya'daki İngiliz Büyükelçisi Bax-Ironside ise mobilize edilen Türk kuvvetlerinin durumu hakkında “Bulgar kaynaklarının verdikleri bilgiye göre” şeklinde iletliyordu (TNA, FO 371/2477, 15349, 9 Şubat 1915, Bax-Ironside'den Dışişleri Bakanlığı'na) Kısacası Müttefiklerin tarafsız ülke temsilcilikleri aracılığıyla aldıkları bilgiler başlıca bilgi kaynakları arasındaydı. Tarafsız ülkeler içerisinde İsviçre'nin durumunu Dışişleri Bakanlığı'ndan Ronald Campbell, İsviçre'nin “Avrupa'nın tüm siyasi huzursuzlukları ve entrikalarının adeta bir av sahası olma ayrıcalığına” sahip olduğunu, kısa bir süre önce Grant Duff'ın (Evelyn Grant Duff, 1863-1926) yerine İsviçre Cumhuriyeti'ne olağanüstü elçi ve tam yetkili bakan olarak atanan arkadaşı Horace Rumbold'a (1869-1941) yazmıştı. Rumbold bu görüşe katılıyordu. “Bu şu anda hizmetteki [mesleğimdeki] en ilginç görev... Odamda bir örümcek gibi oturuyorum ve her gün bir diplomatı savaş öncesi günlerde aylarca meşgul edecek haber ve bilgi topluyorum.” Dışişleri Bakanlığı'ndan Ronald Graham'a şunları yazdı: “Bu ülke her türden casus ve düzenbazla dolup taşıyor ve bu kadar küçük bir ülkenin bu kadar çok soyluyu barındırabilmesi inanılmaz.” İsviçre'de hemen tüm savaşan ve savaş dışı milletten ve tabii olarak Türklerden çok sayıda kişi vardı. Onun temas etmek zorunda olduğu gruplar içerisinde; ayrılıkçı Türkler ve iki ulus arasında ayrı bir barış müzakerelerini başlatabilecek görüşmelere katılan Britanyalı ajanlar çoğunlukta (Schneer, 2010: 270). Tarafsız ülkelerin bu hareketli yapısı bir yana, İstanbul'daki tarafsız ülke büyükelçiliklerinin, bu noktada tarafsız ifadesi neredeyse iyi niyetli bir beklenti hükmündeydi, İngiltere için önemli bilgi akışı sağlıyordu. “Tarafsız ülke” denince İngiltere için ilk akla gelen ülke Amerika Birleşik Devletleri'ydi. Amerikan elçiliği İngilizler için önemli bir bilgi kaynağı olarak 1917 yılında resmi olarak savaşa girişlerine kadar İstanbul'da kaldı. 1915 yılı Şubat'ında Amerikan elçiliği Washington'daki İngiliz Elçiliği'ne Lübnan bölgesinden K. el-Asvad Bey olarak

ismini bildirdiği bir kişiden aldığı mektubu iletliyordu. Buna göre el-Asvad Bey Suriye'deki Türkleri türlü suçlarla itham ediyor ve kendilerine destek olurlarsa Türklere karşı bir harekate girişebileceklerini bildiriyordu (TNA, FO 371/2480, 27310, 15 Şubat 1915, Amerika İngiliz Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na). Böylesi bir tutum tam bir tarafsızlık görüntüsünden elbette uzaktı.

Bunun dışında İngiltere için veri sağlayan kaynaklardan birisi de savaş başladıktan sonra Osmanlı topraklarından ayrılan kimi sivillerdi. İstanbul'da yaşayan İngilizler İstanbul'dan diplomatik ilişkilerin kesildiği 1914 sonunda ayrıldıktan sonra ilk bir araya geldikleri İngiliz yetkiliye haiz oldukları stratejik bilgileri aktarmışlardı. 21 Ocak 1915'te İstanbul'dan ayrılan Mr. Morton Dedeagaç'taki İngiliz Konsolosuna *"The Defences of Istanbul"* yani *"İstanbul'un Savunması"* başlıklı bir rapor vermişti. Aslında rapor sıradan bir sivilin bilgilerinden fazlası gibiydi. Zira rapor İstanbul ve Boğazlardaki savunma hazırlıklarının mayınlanan alanı ve diğer detayları anlatıyordu. Hatta raporun sonuna Mr. Morton'un el çizimi bir krokisiyle (Ek 1) anlatılanları daha açık hale getirilmeye çalışılmıştı. Mr. Morton'un kimliği ise ilginçti. Morton, savaş öncesinde İstanbul'da bulunan Daily Telegraph muhabiri idi (TNA, FO 371/2477, 16917, 21 Ocak 1915, Dedeagaç Konsolosluğundan Dışişleri Bakanlığı'na).

Kaynaklara dair örnekler baktığımızda yazışmalarda daha muğlak olan ya da ismi verilmeyen kişilerden ise *"güvenilir bir kaynak"* olarak söz ediliyordu. 18 Şubat 1915 tarihli belgede Petrograd Büyükelçisi G. Buchanan *"aşağıdaki bilgi Deniz Ataşesinden"* demektedir ve *"Rusya'nın güvenilir kaynaktan aldığı bilgiye göre"* diye devam etmekteydi (TNA, FO 371/2477, 19433, 18 Şubat 1915, G. Buchanan'dan Dışişleri Bakanlığına). İngiltere savaş sahasından aldıkları kimi bilgileri ise *"Agent"* diye ifade edilen kaynaklara atfederek bildirmekteydi. Kirmanşah'taki İngiliz Konsolosu Jaf kabilesinin liderlerinden Tahir Bey'in oğlunun arkadaşlarına yazdığı mektup içeriğinden Türk kuvvetlerinin hareket emri aldığından söz ediliyordu (TNA, FO 371/2477, 19811, 19 Şubat 1915, Tahran Büyükelçisi W. Towley'den Dışişleri Bakanlığı'na). Bulgaristan'ın tarafsızlığını koruduğu günlerde coğrafi açıdan yakın olan Sofya'nın İngiliz makamları açısından Türk savaş hareketliliği konusunda bilgi edinmesinde önemli bir merkez konumunda olduğu anlaşılmaktadır. Çanakkale Harekâtı sırasında Bax-Ironside *"bir ajandan"* Askeri Ataşeye gelen istihbarat raporunu Dışişleri Bakanlığına sunuyordu. İçeriği önemliydi, buna göre Türk Harbiye Nazırının (Enver Paşa'dan söz ediliyor) mühimmatın ekonomik kullanılması emri verdiği öğrenilmişti (TNA, FO 371/2477, 91054, 8 Temmuz 1915, Bax-Ironside'den Dışişleri Bakanlığı'na). Bazı raporların son derece ayrıntılı içeriğine rağmen yazarının kimliği hakkında hiçbir bilgi verilmemişti. Bir başka örnekte, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girişinden sekiz ay sonra İstihbarat Birimi Direktörünün hazırlayarak Dışişleri Bakanlığına sunduğu bir rapor İstanbul'daki savaşa dair durum hakkında bir hayli detaylı bilgiler vermekteydi. Raporun girişi *"aşağıdaki bilgiler İstanbul'dan 15 Haziran'da ayrılarak Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Avusturya, İsviçre üzerinden Londra'ya seyahate eden bir bey tarafından verilmiştir"* denilmekteydi. Öyle anlaşılıyor ki bu bilginin kaynağı olan kişi Osmanlı pasaportu taşımaktaydı ve İstanbul'dan Osmanlı müttefiki ülkeler üzerinden İsviçre'ye oradan da Londra'ya ulaşmıştı (TNA, FO 371/2477, 85788, 29 Haziran 1915, Donanma İstihbarat Birimi Raporu). Bilgi kaynakları içerisinde ise İngiliz istihbaratının zaman içerisinde daha gelişti-receği bir özellikle ilgiliydi. Buna göre Bushire'deki Alman telgrafı Tahran'dan Londra'ya Dışişleri Bakanlığı'na iletliyordu. Burada kastedilen Alman şifresinin çözülmesiyle ilgiliydi (TNA, FO 371/2478, 1024, 4 Ocak 1915, Liuet-Colonel S.G. Knox'dan Hindistan Valiliği Dışişleri ve Politika Departmanına).

İngiliz askerî operasyonlarının işleyişi açısından zamanında ve doğru bilgi akışı çok önemli olduğu aşikardır. Elbette elçilik ve konsolosluklar bu bilgi akışında son derece stratejiktir. Ancak sistemin işleyişinde sorunlar olabiliyordu. Bazen ileri yaştaki bir konsolosun yetersiz kaldığı şikâyeti Londra'ya iletliyordu. Bu duruma dair resmi yazışmalara yansıyan bir durum tespiti dikkat çekicidir. Tahran'daki İngiliz temsilcisi W. Townley Edward Grey'e hitaben: *"Hem Sir Percy Cox hem de Hindistan Hükümeti adına Bağdat ve Musul'daki Türk kuvvetlerinin durumu hakkında erken ve güvenilir bilgi elde etmenin önemi bana bildirildi. Benim bilgi alabileceğim güvenilir bir kanalım var. Kirmanşah'a bir temsilci gerekmektedir. Majesteleri"*

Hükümetinin atadığı konsolos çok yaşlı ve uygun değil, aile bağları demokratik anlayışı (sorunlu), kullanabileceğim kişi elçilik sekreteri casuslarla iletişim halinde ancak güvenilir.... Kirmanşah'daki dini grupları Türkler elde etmek için bir çok girişimde bulundu şimdilik dengeler bizim lehimize..” (TNA, FO 371/2480, 3060, 8 Ocak 1915, W. Townley'den Edward Grey'e).

Savaşın devamı süresince Osmanlı idaresini içeriden bir ihtilalle bir iç cephe ile uğraşmak zorunda bırakmak Müttefiklerin en önemli savaş planlarından biriydi. Bu planın bir karşılığı var mıydı diye bakıldığında ise çok çeşitli istihbarat içerisinde tamamen İstanbul'daki etkili siyasi muhaliflerden bilgi alındığı da dikkat çekmekteydi. Yunanistan Hükümeti'ne ve Venizelos'a (Eleftherios Venizelos 1864-1936) ulaşan İstanbul'daki Liberal Parti mensupları (muhtemelen burada kastedilen Hürriyet ve İtilaf Partisine mensup kişiler olmalıdır) İttihat ve Terakki karşısında I. Ordu içerisindeki birliklerden birisinin kumandanı olan Türk generalin eğer İtilaf devletleri destek olursa harekete geçerek Alman subayları-askerleri esir alabileceklerini bildirmişlerdi (TNA, FO 371/2480, 14967, 8 Şubat 1915). İngiliz kaynaklarına gelen duyumlar içerisinde çok fazla muğlak ve sorunlu bilgi olabilmekteydi. Bu bilginin de içeriğinde sorunlar olabileceği düşünülmelidir. Ancak bu istihbaratın içeriğinde “İstanbul'daki Liberaller” ile iletişim kısmı doğru olmalıdır. Bu noktada akla gelen biri isim de Prens Sebahattin'dir. O da I. Dünya Savaşı yıllarında İngilizlerle iletişim kuran ve İstanbul'da bir kalkışmanın fitilini ateşlemek için yönlendirmelerde bulunan bir isimdi. (TNA, FO, 371/2482, 5783, 15 Ocak 1915, Atina'da F. Eliot'tan Dışişleri Bakanlığı'na. Belgenin son satırında haklarında iç karışıklık için bilgi aldıkları Sebahattin ve “Monşör Turot”'un şüpheli kimseler olduklarından söz ediliyordu). Kısacası I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti hakkında bilgi aktaran İngiliz makamlarının bilgi kaynakları çok çeşitliydi. Ortadoğu'da Osmanlı savaş faaliyetleri hakkında çalışan meşhur İngiliz görevliler sınırları belirlenen bu coğrafyada hak ettikleri ünleriyle ayrışırken Osmanlı Devleti hakkında Batı'da faaliyet gösteren isimler içerisinde Dr. Parodi az görünen önemli bir isimdi.

Dr. Parodi ve Faaliyetleri

Bir Alman kaynağında Parodi hakkında kendisinin Cenevre doğumlu olduğu, 18 yaşında babasını kaybettikten sonra Mısır hükümetinin teknik eleman ihtiyacı ile ilgili ihtiyacına binaen yapılan teklifi kabul ederek Mısır'a gittiği, 1914'te I. Dünya Savaşı patlak verene kadar kaldığından söz edilmektedir. Kimya alanında doktorası olan Parodi (Polat, 2018:226), savaş öncesinde Mısır hükümeti için Kahire'de genel müfettiş olarak çalışmış ve savaş yıllarında İsviçre'deki Mısır öğrenci topluluğunun denetleyicisi olarak görev yapmaya başlamıştı. Savaşın patlak vermesiyle Parodi, Bern'deki o zamanki Britanya temsilcisi Grant Duff'a hizmetlerini sunmuştu. Öyle anlaşılıyor ki, Parodi, ajanlar hakkında idealize edilen betimlemeye de uyuyordu. Fransız ve İtalyan ailevi kökenleri olan Parodi, dikkat çekici derecede yakışıklı, esmer tenli bir İsviçre vatandaşıydı. Rumbold'un ifadesiyle Doğululara benzeyen ama Doğulu olmayan birisiydi (Schneer, 2010: 254-255).

“*Cenevre'deki Mısır Okulu'nun Müdürü*” olarak nitelendirilen Parodi, savaşın başından itibaren İngilizler için çalışıyordu. Avrupa'daki Mısırlılar ile iletişimi olan Parodi'ye güvenen Mısırlıların duyumları, sıradan sohbetler sırasında söyledikleri, anlattıkları Parodi tarafından İngiliz makamlarına iletiliyordu. Yurtdışındaki Mısırlı milliyetçilerden Mansur Rıfat 1914 sonbaharında aceleyle Cenevre'den ayrılarak Amerika'ya giderken arkasında bazı evrakları İsviçre polisi ele geçirinç polisin izin vermesiyle Parodi bu belgeleri okumuş ve bilgileri İngiliz makamlarına iletmışti. Milliyetçi *La Patrie Egyptienne* gazetesinin eski editörü Mansur Rıfat arkasında kalan ve Parodi'nin okuyarak bilgilendirdiği gelişmeler Hintli ve Mısırlıların İngiliz karşısı girişimlerine dair detayları barındırıyordu. (Schneer, 2010: 254).

Onun iletişim halinde olduğu grupları şöyle özetlemek mümkündür: Savaşın başında Avrupa'ya giden son Osmanlı Hidivi Abbas Hilmi Paşa (1874-1944), savaştan önce ya da savaş yıllarında Avrupa'ya gelen Mısırlılar –İngiliz yanlısı olanlar ve milliyetçiler-, çeşitli fraksiyonlara mensup Türkler. Elçiliğin faaliyetleri dışında Parodi, İngiltere'nin İsviçre'deki en önemli bilgi kaynaklarından birisiydi. I. Dünya Savaşı devam ederken Hidiv'i neredeyse adım adım takip eden İngiliz makamları onun Türklerle olan münasebetlerini Parodi vasıtasıyla takip etmişlerdi.

Parodi İngiliz elçiliğine Hıdiv'in Müttefikler ile yakınlaşmasından haberdar olan Türk Hükümeti'nin onu sert bir şekilde uyardığını öyle ki Türklerin Hıdiv'i, Boğaz'daki sarayını yıkmakla tehdit ettiklerini bildirmişti (TNA, FO, 371/2668, 45471/192, 9 Mart 1916, Bern Elçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na, Polat 2015). İsviçre'de Hıdiv, Türkler ve Mısırlı öğrenciler hakkında Bern'den İngiliz elçiliğine sürekli bilgi veren Dr. Parodi, Türk istihbaratı tarafından edinilen bilgiye göre sadece bilgi toplamakla kalmıyordu. 1917 Yılı'nın Mayıs-Ağustos ayları arasında yürütüldüğü anlaşılan tahkikatta Parodi'nin savaştan evvel Mısır Hükümeti tarafından İsviçre'de (Cenevre) tahsilde bulunan Mısırlı ve Türk öğrencilerin ahvalini tahkik etmek üzere atandığı, savaşın başlamasıyla bu görevinin devamı yanında İngilizler ve Fransızlar hesabına burada casusluk görevini de ifa ettiği bildiriliyordu. Gizli bir kaynaktan alınan bilgiye göre Parodi'nin icrası için çaba gösterdiği bir diğer görev ise *"Eski Türklerden yahut İngiliz Muhibbi Mısırlılardan"* birisi vasıtasıyla devlet ricaline özellikle de Sadrazam Talat Paşa'ya suikast düzenlemektir (BOA, DH. EUM. 1.ŞB, 7-20). Bu suikast iddiası Parodi'yi Türk arşiv belgeleri arasına adıyla anılan bir casus olarak sokuyordu. 28 Temmuz 1333 (1917)'de Aziz Beğ Cenevre'de bulunan Nedim Sadık Beğ'e bu iddiayla ilgili şöyle yazmıştı: *"Nedim Kardeşim, harbden mukaddem hükümeti Mısıriyye tarafından Cenevreden Mısırlı talebenin müfettişliğine tayin edilmiş Cenevreli Parodi namındaki şahsın vazife-i mezkureyi ifa etmekle beraber eylevm Fransız ve İngiliz menafî de hizmet edüb Cenevre'de bulunan Türk ve Mısırlı şahsı ve İngiliz sefareti memurlarından Yüzbaşı Binns ile tevhidî mesai eylediği ve merkumun erkânı hükümet aleyhinde suikast tertibatıyla da meşgul olduğu istihbar kılınmıştır... Mümkün olduğu müddetçe şahsı merkumun tarafınızdan takibiyle kimlerle düşüp kalktığı ve ne dereceye kadar şayanı ehemmiyet bir şahıs olduğu anlayarak neticenin inbasını rica ederim efendim"* (BOA, DH.EUM.1. ŞB., 7-20/1, 27 Temmuz 1333/1917). Parodi hakkındaki iddia uzun bir yazışma silsilesine neden olmuştu. Emniyet-i Umumi- İsveç-Bern Sefareti, Karargâh-ı Umumi arasında mesele hakkında yazışma yapılmış ve suikast girişimi iddiası hakkında durum anlaşılmaya çalışılmıştı.

Parodi'nin en sık irtibat kurduğu grupların başında Avrupa'daki Mısırlılar yani Hıdiviyet mensupları, prensler gelmekteydi. Savaş boyunca Avrupa'da olan son Osmanlı Hıdivi Abbas Hilmi Paşa, Hıdiviyet prenslerinden Cemil Tosun gibi isimlerin Hıdiviyet gelirlerinden yararlanabilmek için nasıl manevralar yaptığını yine Parodi rapor etmişti. İngilizler, Mısırlıları ülkelerinden aldıkları tahsisatlarını kesmekle tehdit ediyor ve bu yolla sadakatlerini elde edip, İngiltere lehine mümkün oldukça bu isimleri kullanıyordu. Buna göre kendisine tahsis edilen paradan faydalanmak için İngiliz savaş faaliyetlerine destek olmaları gerekiyordu. Parodi takip ettiği Mısırlılardan bazılarının bu çizginin dışına çıktığını fark ettiğinde bunu bildiren ilk isimdi. Cemil Tosun'un zamanının büyük çoğunluğunu Cenevre'de *"Genç Türkler"* ve *"Genç Mısırlılar"* Cemiyeti'nde geçirdiğini (TNA, FO, 141/475/2, 2010-2, 12 Şubat 1915, Bern Elçiliği'nden McMahon'a) bu durumun şüpheli bir hareket olduğunu hatırlatmıştı. 1917 yılında İstanbul'a dönme kararı alan Hıdiv'in hareketinden evvel yine Parodi, Şefik Paşa'dan bu haberi almış ve İngiliz elçisine bildirmişti (IOR/L/PS/10/467, 3136/1914, 10 Ekim 1917, Horace Rumbold'dan).

1915 Ekim'inde İsviçre'deki İngiliz kaynaklarından birisi olan Aug de Candolle (İsim Augustin de Candolle olmalı), Grant Duff'a bir bilgi iletmışti. Bu bilgide Dr. Parodi, önde gelen ve savaş sırasında Avrupa'da faal olan Mısırlılardan Fuad Selim'e dikkat çekmekte, 19 Ekim'de Cenevre'ye gelecek olan Fuad Selim'in saat 16.00'da Parc des Eaux-Vives'ta bir çay partisinde hazır bulunacağından söz etmekteydi. Terakki-el-İslam veya Pan-İslam Cemiyeti'nin bayram münasebetiyle Enver Paşa'nın Ferid Bey ve Muhammed Fehmi'ye yazdığı ve Mısır'a yeni bir sefer düzenleneceğini bildiren mektubun okunacağını bildiriyordu. Bu mektup kayda değer bir derecede rahatsız edici görülmüştü; *"Müslümanları İngiltere'den kurtarmak için Türklerin çabalarından söz eden bir mektup"* iletilmesi gereken bir detaydı (IOR/L/PS/10/464, File 3136/1914 Pt 4 "German War. Egyptian situation", 13 Ekim 1915). Aynı rapor içerisinde bir de Alman casus ismi veriliyordu. Bu isim Hermann Lukas'dı. Alman Hükümeti tarafından görevlendirildiğini de yazısında iletmışti (IOR/L/PS/10/464, File 3136/1914 Pt 4 "German War. Egyptian situation").

Parodi'nin Bern'de kaldığı günlerde şehre gelen Türklerin seyahatlerinin amacının Almanya ve Avusturya'dan ayrı bir barış imkanı aramak, nabız yoklamak olduğu anlaşılmaktadır. Bu ziyaretçilerden birisi de eski Roma sefiri Nabi Bey (Menemenlizade Mehmed Nabi Bey, 1868-1924) ile Reşid Hikmet Bey'dir. Bu iki Türkün Bern'de İngiliz ve Fransız delegelerle barış şartları hakkında görüştükleri 1916 yılının Nisan ayında rapor edilmişti (TNA, FO 371/2777, 71390, 6 Nisan 1916). Buradaki görüşme İtilaf yanlısı *La Suisse* isimli gazetede haber de olmuştu (TNA, FO 371/2777, 72831, 17 Nisan 1916. Bern Sefiri Duff'dan Dışişleri Bakanlığı'na). Parodi'nin İsviçre'deki İngiliz Elçiliği'nden Binns isimli bir yüzbaşı ile sıkı bir diyalog halinde olduğu ve bu görevi icra etmesi için İngilizlerin Parodi'ye parasal açıdan oldukça bonkör davrandıkları da raporlara yansiyordu. Aynı zamanda elde edilen bu istihbarata nazaran Parodi benzer entrikaları Bulgaristan için de tertip etmek niyetindeydi. Bu istihbarat Bern'deki Alman Askeri Ataşesi Fon Rodor'dan gelen bilgilerle de destekleniyordu. Osmanlı İstanbul durumu öğrendikten sonra Bern Sefiri Fuad Selim Beğ'e, Cenevre ve Zürih Başşehbenderliklerine gönderilen yazılarla Dr. Parodi isimli şahsın hareketlerinin sıkı şekilde izlenmesi ve kimlerle görüştüğünün bildirilmesi istenmişti. Diğer taraftan temin edilebilirse fotoğrafının gönderilmesi de yazılmıştı. Huduttan giriş yapacakların sıkı şekilde izlenerek ahvali şüpheli görülenlerin gözaltına alınması için Seyrû Sefer Müdüriyeti'ne emir verilmişti (BOA, DH.EUM.1.ŞB, 7/20, B: 1-13).

İngiliz yetkililer Bern'e gelen buradan başka ülkelere giden çok sayıda Türk, Mısırlı ve Alman hakkında Parodi vasıtasıyla bilgi alıyorlardı. Bern'deki İngiliz elçisine Parodi şu bilgiyi vermişti: Zürih'te bir toplantı yapılmış, bu toplantıya "Türk Senatosu başkanı ve sekreteri" "Bern'deki Türk bakan" ve "Dr. Nureddin Bey" katılmıştı. Buraya bazı delegeler Türkiye'den gelmişti (TNA, FO 371/3050, 143287, 2 Şubat 1917, Bern Elçiliğinden Dışişleri Bakanlığına). Öncelikle bu isimler üzerinde durmak da fayda vardır. "*Bern'deki Türk bakan*" ifadesi kişinin kimliği hakkında ipucu vermemektedir. *Dr. Nureddin* ismi hakkında ise en olası ihtimal bu kişinin Tıp Fakültesi müderrislerinden Doktor Nureddin Bey olmasıdır. (Uluğtekin-Uluğtekin, 2013: 32). Bu toplantıda Dr. Nureddin Bey'e Parodi'nin tanıdığı bir isim eşlik ettiği için detaylar hakkında bilgi edinebileceğini düşünmekteydi. Birkaç hafta önce Almanların bazı Türk generalleri seçtikleri bu kişilerin Avrupa'daki batı ve doğu cephesine seyahat ederek gözlem yapmaları ve Merkezi devletlerin ne denli güçlü olduklarını ispat etmek amacıyla bu seyahat planının hazırlandığını da raporuna eklemekteydi. Doğu cephesine giden Türk generalin ağzından aktarılan duyum dikkat çekicidir. Duyuma göre Türk generali, Türklerin her halükârda Avusturyalılardan iki gün daha uzun süre harbe dayanacaklarına inandığını söylemişti. Raporun devamında Sofya'da bulunan Fethi Bey (Okyar, 1880-1943) ile ilgili bazı iddialara yer veriyordu. Sofya'daki Türk elçisi Fethi Bey'in, Parodi'ye Cenevre'deki Türk muhalefetinin ilk liderlerinden biri olan Reşid Bey'in (Ahmet Reşit Rey olmalı 1870-1955) evinde Reşid Bey'in bazı dostlarıyla buluşup buluşmayacağını sorduğu bilgisine yer veriliyordu. Bu, Fethi Bey'in Dr. Parodi ile görüşmek istediği şeklinde yorumlanmış ve bu raporda belirtilmişti. Dr. Parodi'nin raporunda son olarak İttihat ve Terakki üyesi ancak Talat ve Enver Paşa karşıtı bazı isimlerin İsviçre'ye geldiklerini ve Parodi aracılığıyla bazı etkili İngilizler ile bu grubun görüşmek istediği bilgisine yer veriliyordu. (TNA, FO 371/3050, 143287, 2 Şubat 1917, Bern Elçiliğinden Dışişleri Bakanlığına)

1917 yılı sonuna doğru İsviçre'den İngiltere'ye ulaşan bir haber heyecan yaratmıştı. Bu heyecanın sebebi bazı Türk yetkililerin girişimleri ile ilgiliydi. Bu konuda Parodi'nin Türklerle iletişimi hususunda Lloyd George (David Lloyd George, 1863-1945) ilginç detaylar aktarmaktadır. "*Pek çok ülkede yiğit adamların katledildiği bu korkunç katliamı durdurmak için hiçbir çaba gösterilmedi mi? Geçici yaklaşımlar ve girişimler vardı. 1917'nin sonlarına doğru, Avusturya ve Türkiye'nin savaşı müzakere yoluyla sona erdirmek konusunda istekli olduklarını belirlen gayri resmi yazışmalar bize İsviçre aracılığıyla ulaştı. İkisi de (Türkiye ve Avusturya kastedilmektedir) kötü durumdaydı. Rusya'nın devrilmesi ve İtalya'ya verilen belirgin yenilgiye rağmen, Avusturya'daki iç durum son derece ciddiydi. İlaşe stokları o kadar kısıtlıydı ki, İmparatorluğun bazı bölümleri açlığın eşiğindeydi ve orduda bile birlikleri beslemek zordu. Slav halkları, savaş konusunda hiçbir zaman hevesli olmadılar ve ekonomik koşullar, İmparatorlu-*

ğun Cermen bölgelerinde bile hoşnutsuzluk yarattı. İmparator ve danışmanları, devrim ile sonuçlanabilecek ayaklanmalardan endişeliydiler” demektedir (Lloyd George, 1936: 20-21). Lloyd George Kabine'nin İsviçreli işbirlikçilerinden istediği, Avusturya veya Türkiye ile veya her ikisiyle de ayrı bir barış sağlama şansının olup olmadığı noktasında bir yol aramasıydı. Avusturya Başbakanının, İngiliz temsilcisiyle görüşmek üzere Avusturya-Macaristan diplomatı Kont Mensdorff'u (1861-1945) İsviçre'ye göndermeye istekli olduğu konusunda *“böyle bir habercinin gönderilmesinin, Avusturya Hükümetinin kanlı anlaşmazlığı barışçıl bir şekilde çözme arayışında ciddi olduğunun en iyi kanıtı olduğunu hissettik”* demektedir. Türk tarafı için Mensdorff oldukça kabul edilebilir bir elçiydi. Savaştan önce, bu ülkedeki yabancı büyükelçilerin en sevilen ve en güvenilenlerinden biriydi. Bu nedenle General Smuts'u (Jan Smuts olmalı 1870-1950) onunla İsviçre'de buluşması için göndermeye karar verdiklerini belirtmektedir. General Smuts'a, Bay Philip Kerr (Lord Lothian; Philip Henry Kerr, 11th Marquess of Lothian 1882-1940) eşlik edecekti. Philip Kerr'e verilen talimat kendilerini Avusturya ile ayrı bir barış tartışmasıyla sınırlamak ve genel bir barışın şartlarıyla ilgili herhangi bir konuşmaya çekilmemektir. Lloyd George hatıralarında İsviçre'de Dr. Parodi ile iletişim kuran Türkler, İttihat ve Terakki'nin *“Alman karşıtı”* ve yönetimi elinde bulunduran Enver Paşa ve ekibine muhalifi demektedir. Bu görüşmenin detayları Mr. Kerr'in muhbirinin aracılığıyla görüşmeye dair bilgilerin Mr. Kerr'e ondan da Dr. Parodi'ye gelmesiyle toplanmıştı. Bu görüşmede geçen ifadelerden çıkarımlar yapan Lloyd George hatıratında Dr. Parodi'nin aktarımlarından yola çıkarak görüştüğü kişiler Türk hükümetini temsil etmiyorsa da Türk İmparatorluğu'ndaki iktidar partisinin, Müttefiklerle kendilerinin düşündüğü şekliyle hatta oluşturulabilecek herhangi bir koşulda herhangi bir müzakereye girmeye henüz hazır olmadığı sonucunu çıkarmıştı (Lloyd George, 1936: 36-37).

Parodi İngiliz makamlarına sadece Mısırlılar, Hıdiv yahut tarafsız ülkelerdeki Türklerle ilgili duyularını iletmiyordu. Burada edindiği bilgi ve izlenimleri de bir araya getirerek savaş sonrası Türkiye'nin durumu konusunda da raporlar veriyordu. Doğu meselesine dair çokça yazılan rapordan birisinde (No. LXXXIII) içerisinde Parodi'nin verdiği bilgilere yer veriliyordu. Parodi'nin verdiği bilgileri *“çok ilginç”* olarak nitelendirmekte dahası savaş sonrasında Parodi'nin Ermeni ve Kürt vilayetlerinin geleceğinin İngiliz çıkarlarının bir belirleyicisi olacağını söylediğine yer veriliyordu. Parodi Eylül 1918 tarihi itibarıyla Türklerin Arabistan ve Filistin'deki savaşma azimlerini ve ilgilerini yitirdiğini de yazmıştı (British Library, IOR/L/PS/10/467, 3136/1914, 10 Ekim 1917, Horace Rumbold'dan). Parodi'nin verdiği diğer bilgiler içerisinde şu detaylar vardı. Bazı etkili Türklerin Cenevre'de 7 Eylül'de bir araya geldiklerini ertesi gün de İsviçre Bankasında İttihat ve Terakki'nin hesaplarını kontrol etmek konusunda anlaşmalarını belirtiyordu. Dr. Parodi Huroce Rumbold'a İstanbul'da bir ayaklanma patlak vermesinin bir ihtimal olduğunu zira şehirde durumun son derece sıkı olduğunu da belirtmişti. İlginç bir diğer detay ise Enver Paşa'ya yönelik bir suikast girişimi hakkındaydı. Bursa'da Enver Paşa'ya yönelik hazırlanmakta olan bir komplonun da polis tarafından önlenildiği bilgisini vermekteydi (British Library, IOR/L/PS/10/467, 3136/1914, 10 Ekim 1917, Horace Rumbold'dan). İsmi *“Şefik Paşa”* olarak verilen ve sık sık Dr. Parodi ile görüşen kişinin verdiği bilgileri İngiliz makamlarına iletliyordu. Bunun içinde İstanbul'da mal fiyatlarının yüksek olması, İttihat ve Terakki idarecileri, spekülasyon, Almanların iâşe kontrol meselesini çözmek için girişimlerinin, Türklerin Almanların iç işlerine dair meselelere müdahalesine çok karşıt olmasından ötürü sonuç alınmadığı gibi detaylar vardı. Buna göre Almanlar Türkiye'yi iâşe meselesi üzerinden tehdit etmişlerdi. Öyle ki Almanlar Türkiye'nin Ukrayna'dan aldıkları iâşe mallarının tüm nüfusa eşit şekilde dağıtılacağı hususunda eğer General İsmail Hakkı Paşa (İâşeden Sorumlu) (Can, 2022: 5) tam ve resmi bir garanti vermezse Almanya'nın bu sevkiyata izin vermeyeceği ifadesine yer veriliyordu (British Library, IOR/L/PS/10.587.1, File 705/1916 Pt 3, Eastern Report, No. LXIX, 23 Mayıs 1918.)

İngiliz Büyükelçi Horace Rumbold, İsviçre'de yoksul Türk mültecileri ve muhtemelen rüşvet verdiği Osmanlı pasaportu taşıyan kimseleri kapsayan bir muhbir ağı kurmayı başarmıştı. Bu kişiler, Türkiye'deki koşullar ve tutumlar hakkında az çok güvenilir bilgileri ona sürekli olarak sağlamaktaydılar. Bununla birlikte, çok daha fazla güvendiği ajanı Dr. Parodi idi. Tahmin edileceği üzere Anti-empyralist ve hatta İngiliz karşıtı duygular besleyen bazı Mısırlı öğrencilerin

kafe toplantılarında ve Osmanlı göçmen topluluğunda rahatça dolaşabilen Parodi, ilham verici bir ajan olduğunu kanıtlamıştı. Parodi sadece Türklerle ilgili çalışmıyordu. Örneğin, Nisan 1916'da Parodi, İsviçreli sosyalistlerin, Almanya üzerinden anavatanlarına dönmek isteyen Rus devrimcilerin geçişini düzenlemek için Alman yetkililerle müzakereler yürüttüğünü öğrenmişti. Bu şekilde Britanya Dışişleri Bakanlığı, Lenin'in (Vladimir İlyic Lenin, 1870-1924) Finlandiya İstasyonu'na doğru yola çıktığını, belki de Çar'ın bakanlarından bile önce öğrenmişti.

Philby'nin muhalif-küskün Türklerle olan iletişimi ilginç bazı detayları da ortaya çıkarıyordu. Dr. Parodi'yi ziyaret eden isimlerden birisi de Eski Kudüs Mutasarrıfı Reşid Bey (Rey) idi. Reşid Bey'in ziyareti sonrasında İngiliz Dışişlerine bilgi veren Dr. Parodi, Majestelerinin hükümetine hizmet etmek isteğini bildirdiği bu Osmanlı vatandaşının durumu hakkında ne yapılabileceğini soruyordu. Verilen cevapta, bu konuda bir görev ve istihdamın mümkün olamayacağını kendisine iletilmesi isteniyordu (TNA, FO 371/3061, 229853, 10 Aralık 1917, Parodi ve Dışişleri Bakanlığı arasında karşılıklı yazışma).

İngiltere Başbakanı David Lloyd George'un 1916-1921 arasında sekreteri olan Philip Kerr, Dr. Parodi ile bir görüşme yapmış ve bir rapor hazırlanmıştı. 18 Aralık 1917 tarihli raporda Parodi'den Head of the Mission Scolaire Egyptienne olarak belirtiliyordu. Bu raporda Parodi'nin verdiği bilgiler dikkat çekiciydi. Bay Philip Kerr'ın Raporundaki bilgi kaynağını Dr. Parodi olduğu anlaşılmaktadır. Bu raporun tamamında dikkat çekici hususlar özetlendiğinde şunlar ön plana çıkmaktadır: Dr. Parodi, İttihat ve Terakki Komitesi'nin iki kısma ayrıldığını söylüyordu. Bu gruplardan daha büyük olanın Alman yanlısı daha küçük olanı ise Müttefiklere ve özellikle Büyük Britanya'ya daha yakın olduğunu belirtiyordu. Alman yanlısı kesimin en etkin liderinin Enver Paşa olduğunu yazıyordu. Dahası Enver Paşa'yı *"tam bir militarist, Alman yanlısı", "gelecek için hiçbir fikri olmayan", "sadece Almanya'nın savaşı kazanacağını ve Türk İmparatorluğunu geri alacağını düşünen bu olunca da diktatör veya sultan olacağını düşünen"* bir isim olduğunu yazıyordu. Ona göre Talat Paşa da bu kesime dahil olmakla birlikte Almanya'nın statüko temelinde bir nevi barış anlaşması (paix blanche) olacağını düşünen bir isim olduğunu belirtiyordu. Talat Paşa'nın bu varsayım ile alakalı olarak Türkiye'nin Almanya ile ilişkisini koparması için yeterli bir nedeni olmadığını düşünüyordu. Parodi'ye bilgiyi verenlerin Talat Paşa için şu detaya yer vermesi de ilginçti: *"İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin daha küçük olan kısmı -İtilaf yanlısı- ne derse dinler, onlara karşı çıkmaz ancak onların görüşlerine göre hareket etmez"* (Lloyd George, 1936: 56). Parodi'nin ve Philip Kerr'ın verdiği bu bilgiler daha ilk aşamada Avrupa'daki Osmanlı kaynaklarından alındığını düşündürmektedir. Raporunda verdiği diğer bilgiler: *"Türkiye ekonomik olarak çok kötü durumda ama İttihat ve Terakki Komitesi dışında, herhangi bir inisiyatif alabilecek kimse yok. Avrupa'daki muhalefet (kastedilen İttihat ve Terakki karşıtı kanat), Türkiye içinde bağlantıları veya arkadaşları olmadığı için güçsüzdür. Bu nedenle, herhangi bir hareket Komite içindeki muhalefetten gelmelidir. Türkiye'de başka organize bir güç yoktur, Komite'nin gücü ordunun subaylarına dayanmaktadır."* Bu noktada raporun komite içinde muhalefetin ne olduğunu da açıkladığı görülmektedir: *"Komite içindeki muhalefetin görüşleri şöyle bir şeydir: Türkiye'nin tamamen Almanya'nın kontrolü altına düşmesinden daha fazla korkmaya başlıyorlar ve Almanların kibirli tavırlarından ve despotik yöntemlerinden daha fazla bıkkınlık duyuyorlar. Türkiye'yi tamamen Alman kontrolünden kurtarmak için, ılımlı şartlar elde edebilirlerse Almanya'dan ayrılmak ve İngiltere'ye dayanmak isterler, ki onlara göre İngiltere her zaman Türkiye'ye bir dost olmuştur. Yollarını en çok engelleyen şey, Alman yanlısı kesimin, Almanların İmparatorluğu geri kazanma taahhüdüne karşı, Müttefiklerin ise onu parçalamaya kararlı olduğunu sürekli olarak belirtmesidir."* Muhaliflerin herhangi bir ilerleme kaydetmesine izin vermek için, Dr.Parodi'ye göre, Müttefiklerin İttihat ve Terakki'ye (Talat ve Enver ve sadece muhalefet değil, Komite'nin tamamı) Türkiye ile ilgili görüşlerini bildirmesi zorunludur. Müttefik görüşlerinin ılımlı ve yukarıda özetlenenlerle benzer olduğu düşünülürse, muhafazakâr kesime İttihat ve Terakki, Ordu ve başka yerlerde propaganda için gereken argümanları sağlayacağı ve böylece örgüt üzerinde kontrol sağlamalarına olanak tanınacağını belirtmektedir. Bunun yapılması için Muhtar Bey'in aracı olabileceğini düşünmektedir. Böyle bir girişimin yani Müttefiklerin, Türklerin ayrı bir barış yapma konusundaki ılımlı bir açıklamanın (a) İttihat ve Terakki içinde itilaf yanlısı propagandasını teşvik edeceğini (b) İtilaf Devletleri'nin

amacının Araplara özerklik sağlamak olduğunu göstererek Arabistan, Suriye, Mezopotamya ve Filistin'deki Arapları cesaretlendireceğini (c) Ordu içindeki Arap subayları ve askerler ile Türk subayları ve askerleri arasındaki düşmanlığı artırarak, ordunun morali düşürmek gibi etkileri olacağını eklemektedir. Parodi'nin verdiği raporda detaylar çok ilginçti. Muhtemelen Enver Paşa'nın öldürülmesiyle İtilaf yanlısı kesim üstünlüğü ele geçirecek olursa, Türkiye'deki Alman birlikleri ve subaylarıyla İtilaf yanlılarının başa çıkabileceklerine inandıklarını belirtiyordu. Ancak, Bulgar saldırısından korktuklarını ve Alman kontrolüne karşı bir devrim gerçekleşme olasılığı varsa, İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Boğazı veya İzmir üzerinden hızla İstanbul'a geçecek gemi ve askerleri hazır bulundurmaları gerekeceğini aktarıyordu. Bir başka önemli nokta da İtilaf taraftarı kesimin mali sorunlar üzerinde çok endişeli olmasıdır. Almanlara yaklaşık 300 milyon sterlin borçlu olan Osmanlı Devleti'nin bu borçla birlikte bağımsız bir güç olarak yaşayamayacaklarına inandıkları bu durumun Alman kontrolünde kalmak olacağını düşünmektedirler. İtilaf yanlısı grubun Müttefiklerin bu konuda yardımcı olmalarını istediğini ve Türk finansmanını yeniden düzenlemek için kredi vermelerini istediğine yer veriliyordu. Dahası gıda ürünlerini artırmak için tarım makinesi desteği isteniyordu. Türklerin ayrı bir barış yapımları için en azından dış yardımın olasılığı büyük teşvik olacaktı. Dr. Parodi'nin Muhtar Bey'e resmi olmayan ve sözlü bir mesajı iletmesini sağlamak için düzenlemeler yapıldı. Bu haberler Muhtar Bey ve Müttefiklerin görüşlerini olağanüstü derecede iyi bilen Türkiye dostu biri arasında geçen bir konuşma şeklinde sunulacaktı. İletişim yöntemi tamamen Dr. Parodi'nin takdiline bırakılacaktı. Bu raporda böylesi bir barış girişiminde Müttefiklerin taleplerinin ne olacağına da yer veriliyordu. Kerr'in raporu 19 Aralık 1917 tarihliydi (Lloyd George, 1936: 61-62). Lloyd George'un anlatımları ve belgelerden öyle anlaşılıyor ki tarafsız ülkelerde Parodi yoksul ya da muhalif Türk mültecilere rüşvet vererek bir muhbir ağı kurmuştu. Bu kişiler, Türkiye'deki koşullar ve tutumlar hakkında az çok güvenilir ya da kulaktan duyma bilgileri ona sürekli olarak sağlamaktaydı.

Parodi'nin izine Osmanlı Devleti'nin Sultan Mehmet Reşad'ın tahta çıkmasından sonra aranan sulh arayışları içerisinde yine rastlıyoruz. Sonyel'in İngiliz Belgeleri üzerinde yaptığı çalışmada "*Bern'deki İngiliz sefaretinin mutemedi olan*" Dr. Parodi'nin 1 Ekim 1918'de Kara Kemal (1868-1926) ve Şükrü Bey (Cenevre Başşehbender Vekili Mustafa Şükrü Bey olmalı, Mutlu, 2012: 73) adlı vekillerin özel şartlarla bulmaya çalıştıkları sulh girişimlerini İngilizlere bildiren isim olarak tespit etmektedir (Jaeschke, 31/131: 131). Türklerin münferit bir barış arayışı içerisinde oldukları konusundaki görüşleri İngiliz makamlarına erişmekteydi. Bu münferit barış girişimi konusunu daha açık hale getirmek meseleyi daha anlaşılır kılacaktır. Bilindiği üzere Halil Bey'in teklifleri Fuad Selim Bey ve onun vasıtasıyla Dr. Parodi üzerinden İngiliz elçiliğine iletilmişti (Dyer, 1972: 164). Daha önce belirtildiği üzere Dr. Parodi bu iletişimde aracı olarak tanınılıyordu. Bern'de bulunduğu günlerde sadece Osmanlı Devleti için değil Avusturya-Macaristan'ın barış arayışlarında iletişim noktasında etkili bir isimdi.

Savaş Sonrası Parodi

Parodi mütareke sonrasında Londra'ya gittiği bir zaman aralığında Dış İşleri Bakanlığına uğramış ve bizzat "*İsviçre'de Türk Entrikaları*" başlığı taşıyan bir memorandum vermişti. Bu yazı İsviçre'deki İngiliz misyonuna iletilince İsviçre'deki İngiliz temsilcisi bu duruma dair görüşlerini ve Parodi'nin iş yapma şekline duyduğu rahatsızlığı yazmıştı: "*Dikkatinizi çekmek istediğim konu, D.H. Parodi imzalı "İsviçre'deki Türk Entrikaları" başlıklı son dışişleri ofisinden aldığımız bir memorandumdur. Bu olayın tekil bir örnek olup olmadığını veya Dr. Parodi'nin düzenli olarak bu tür raporlar sunduğunu belirleyememekle birlikte, son Londra ziyareti sırasında bu memorandumu kişisel olarak Dışişleri Ofisine bıraktığını tahmin ediyorum. Düşününce, Dr. Parodi'nin, ona Legasyon tarafından tazmin ediliyor olsa bile, doğrudan Dışişleri Ofisine rapor sunması potansiyel olarak sorunlu görünüyor. Bu tür iletişimlerin diplomatik kanallarımız aracılığıyla yönlendirilmesinin daha uygun olacağı konusunda Dr. Parodi'ye kibarca bir işaret vermenin uygun olabileceğini düşünüyorum. Ayrıca, Dr. Parodi'nin raporunda bulunan bilgilerin, kendi kanallarımız aracılığıyla zaten yayınladıklarımızla aynı olduğunu belirtmek isterim. Bu tekrar, diplomatik çabalarımızda verimlilik ve tutarlılık sağlamak için iletişim süreçlerimizi düzenlemenin önemini vurgular. Lütfen bu konuda düşüncelerinizi bildirin ve Dr. Parodi*

ile bu konuyu ele almanın uygun olup olmadığını düşünüyorsanız bana bildirin" (TNA, FO 800/147, 160, Theo Russell'dan Dışişleri Bakanlığı'na)

Dr. Parodi'nin Bern'deki aktiviteleri ve muhtemelen birden fazla dil biliyor olması onu Milletler Cemiyeti'ne taşıdı. Hakkında detaylara bakarak savaş sonrası izini sürdürdüğümüzde Milletler Cemiyeti'nde tercümanlardan birisi olduğu anlaşılmaktadır. Buradaki tercümanlardan biriydi (Pedersen, 2021: 197). Savaş sonrasında İsviçre Arşivlerinde yer alan bir açık erişim belgede kendisiyle görüşerek yazılan bir raporda "Bay Parodi, bildiğiniz gibi Cenevre'deki Milletler Cemiyeti Tercüme Servisi'nin başkanıdır" şeklinde söz edildiği görülmektedir. Aynı raporda bu görevi sayesinde önemli tüm belgelerin onun elinden geçtiği ve raporu yazan misyonda işbirliği yapma isteğini belirttiği için, ondan da bazı ilginç detaylar öğrendiğine yer veriyordu (Freymond-Gauye 1984). 1920 yılında Parodi taraflar arasında gizli bilgileri ileten bir kontak isim olarak görülmektedir. Milletler Cemiyeti'nde Sekreter görevinde olan Prof. W.E. Rappard'dan Konfederasyon Başkanı G. Motta'ya 12 Ocak 1920'de gönderilen bir yazıda Cenevre'deki Milletler Cemiyeti Genel Sekreterliği'nde Tercüme Hizmetleri Müdürü olan "Cenevreli Bay Parodi"den aldığı ve tamamen gizli olarak iletmesi için izin verdiği bilgileri iletliyordu (Freymond-Gauye 1984: 7-II). Savaş sonrasında da devam etmesi onun savaş yıllarındaki hizmetlerinin bir devamı ve barış yıllarındaki diplomatik faaliyetlerin en uluslararası üst kurumu olan Milletler Cemiyeti'nde devam etmesini sağladığını düşünmek yanlış olmayacaktır.

Sonuç

I. Dünya Savaşı sürecinde Osmanlı Arşivlerinde, askeri arşivlerde çalışan bir araştırmacının önüne gelen istihbarat raporlarının pek çoğunda dış istihbarat akışının tarafsız ülkelerden, dahası buradaki resmi temsilciliklerinden geldiğini görebilir. Bu durum İngiliz kaynakları için de benzerdir. Tarafsız devletlerde savaşan tarafların temsilcilikleri, elçilikleri, memurları dahası sıradan görünümü olan ancak bir amaç için çaba gösteren vatandaşları çeşitli amaç ve motivasyonlarla faaliyet gösterebiliyordu. Tüm bu süreçlerde belirleyici olan bir nokta ise savaş sırasında, Britanya İstihbaratının, siyasi olarak ılımlı, liberal veya radikal olup olmadığına bakmaksızın, büyük küçük İngiliz tebaası Müslümanları ve onlara sempati duyanları ve toplandıkları yerleri göz hapsinde tutmak istemesiydi. Tahmin edileceği üzere İngiltere'nin kıta Avrupasındaki bağımsız devletler üzerinde etkinliği güçlüydü. Bu kapsamda Dr. Parodi belgelere yansıdığı şekilde son derece faal bir kimlikti. Türklerle, Mısırlılarla, Almanlarla ve hesabına çalıştığı İngilizlerle ve yerel otoritelerle iletişim halindeydi. İsmi iletişim kurduğu ya da kurmayı denediği Osmanlı pasaportu taşıyanlar açısından önemliydi. Dahası bunlar arasında İttihat ve Terakki üyesi olup farklı zamanlarda yolları ayrılan siyasi muhalifler ve yoksulluğa düşmüş mülteciler vb. pek çok örnek vardır. Dr. Parodi tarafsız ülke sınırlarında Osmanlı Devleti'nin savaştaki durumunu ve daha fazla siyasi dedikoduyu Londra'ya iletmiş, Osmanlı Devleti'nin ayrı bir mütareke imzalayabilmesi ihtimallerinde aracılık rolü üstlenmiştir. Bu tespitlerin bir diğer sonucu ise daha geniş bir perspektiften bakıldığında I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin savaş sonuna kadar harbi sürdürebilmesinin tüm bu az görünür aktörlerin faaliyetleri de dikkate alındığında önemli bir başarı olduğudur. Parodi'nin I. Dünya Savaşı sonrası rolü de yine savaş dönemi tecrübelerinin Milletler Cemiyeti tercümanlarından birisi olarak daha resmi bir görünümde devamı gibi görünmektedir.

KAYNAKLAR

Arşivler

1. The National Archive (Kew-London)

FO, 371/2668, 371/2477, 371/2478, 371/2480, 371/2482, 371/3050, 371/3061.

FO, 141/475/2, FO 800/147.

2. British Library Indian Office Papers (Londra)

IOR/L/PS/10/464

IOR/L/PS/10/467

IOR/L/PS/10/587/1

3. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı,

Osmanlı Arşivi (İstanbul)

DH.EUM., 1.ŞB, 7-20,

4. Basılı Arşiv Belgeleri

FREYMOND, J. GAUYE, O. (1984) (ed.), *Diplomatic Documents of Switzerland*, vol. 7-II, doc. 203, dodis.ch/44414, Bern.

JACQUES. F. (1984). *Diplomatic Documents of Switzerland*, Oscar Gauye (ed.), Vol. 7-II, doc. 203, dodis.ch/44414, Bern.

5. Telif Tetkik Eserler

ABBENHUIS M., TAMES I. (2022). *Global War, Global Catastrophe Neutrals, Belligerents and the Transformation of the First World War*, London, New York: Bloomsbury Academic.

POPPELWELL, R. J. (2015). *Intelligence and Imperial Defence. British Intelligence and the Defence of the Indian Empire 1904-1924*, London and New York: Routledge.

ANDREW, C. (2022). *Gizli Dünya*, (Çev. Fatih Baş), İstanbul: Kronik Kitap.

"Humbert-Denis Parodi", *Verhandlungen der Schweizerischen Naturforschenden Gesellschaft*, 133 (1950), 351-353.

POLAT, Ü.G. (2015). *Osmanlı Devleti ve İngiltere Ekseninde I. Dünya Savaşı Yıllarında Mısır*, Ankara: ATAM Yay.

POLAT, Ü.G. (2018). "İmparatorluğun Son Savaşında Sivil Seçkinler: Mısır Hıdiviyet Ailesi ve Faaliyetleri", *XVIII Türk Tarih Kongresi*, 1 - 05 Ekim 2018, 215-235.(<https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2022/04/11-UGulsumPolat.pdf>)

LLOYD GEORGE, D. (1936). *War Memories of David Lloyd George 1917-1918*, Boston: Little, Brown and Company.

JAESCHKE, G. (1967). "İngiliz Belgeleri Işığında Mondros'a Giden Yol", *Belleter*, C.31, S.121, 131-133.

DYER, G. (1972). "The Turkish Armistice of 1918: 1: The Turkish Decision for a Separate Peace, Autumn 1918", *Middle Eastern Studies*, Vol. 8, (2), 143-178.

JEFFERY, K. (2010). *The Secret History of MI6*, New York: The Penguin Press.

Can, Ayşegül, "Mütareke Dönemi'nde İttihatçıların Tasfiyesi", *Mavi Atlas*, 10(1)2022, 1-13

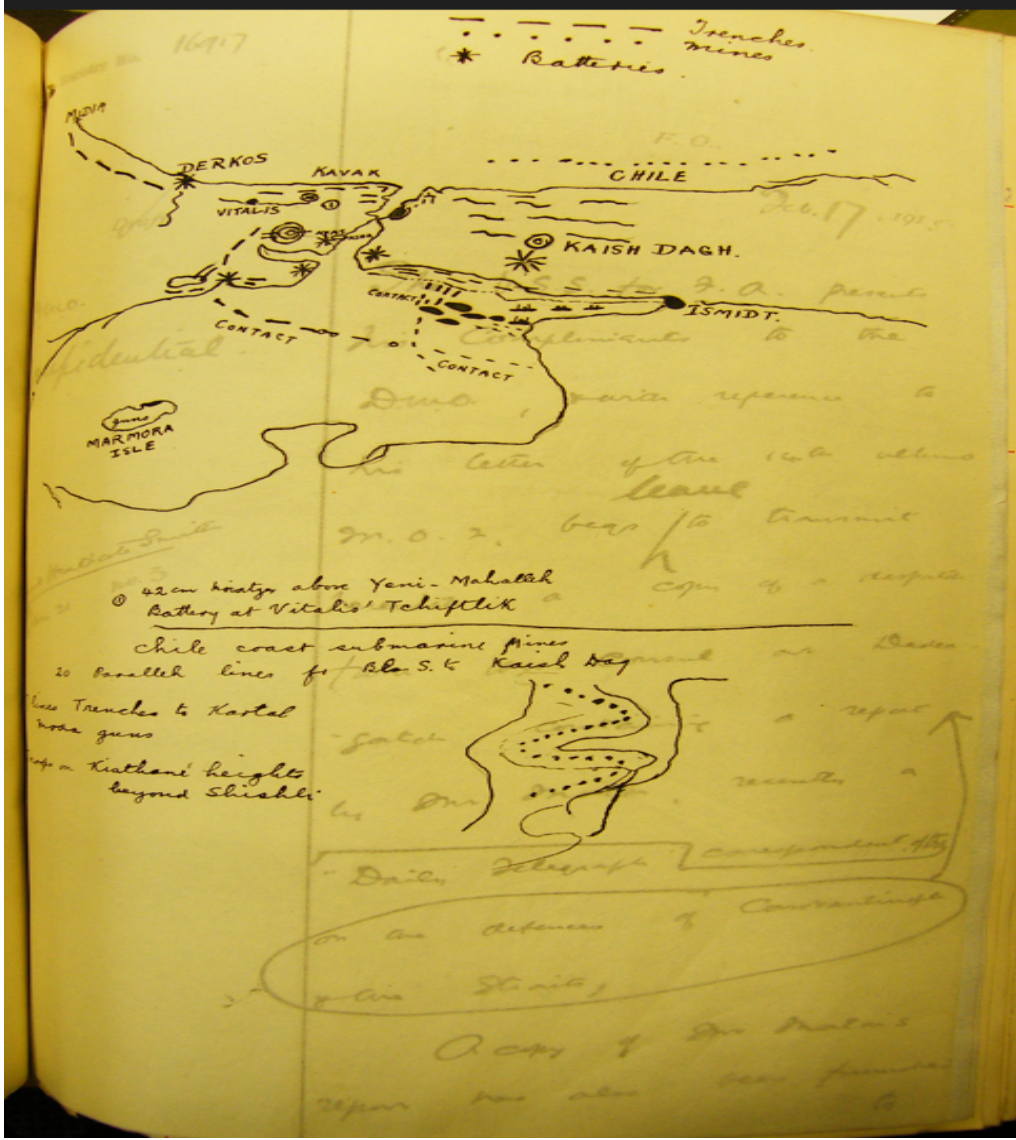
MUTLU, C. (2012). "İsviçre'de Osmanlı Devleti Aleyhinde Faaliyetler ve Türklerin Teşkilatlanması (1918-1922)", *ATAM*, 83, 65-86.

SUSAN P. (2021). "Women at work in the League of Nations Secretariat", *Precarious Professionals*, London: University of London Press, Institute of Historical Research, 181-203

SCHNEER, J. (2010). *The Balfour Declaration. The Origins of the Arab-Israeli Conflict, An Origins of the Arab-Israeli Conflict*, London, Berlin, New York, Sydney: Bloomsbury.

ULUĞTEKİN, M. ULUĞTEKİN, M.G. (2013). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928*, Ed: Ceren Aygül, Ankara: Kızılay Yayınları.

Ek 1: Daily Telegraph İstanbul Muhabiri Mr.Morton'un çizdiği Boğazlardaki tahkimatı gösteren kroki

Kaynak: (TNA, FO 371/2477, 16917, 21 Ocak 1915, Dedeâğaç Konsolosluğundan Dışişleri Bakanlığı'na).